

AJANKOHTAISTA: MONENLAISTA SANKARUUTTA

Sankari vai konna -näyttely Turun linnassa 30.6.2006–7.1.2007

Merja Leppälahti

Mitä on sankaruus? Mitä on konnuus? Ovatko ne aina saman kolikon kaksi puolta, vai onko olemassa absoluuttista sankaruutta tai konnuutta? Turun linnan ”Sankari vai konna?” -näyttelyyn on koottu erilaisia kiinnostavia tapauksia, joiden kohdalla voi miettiä sankaruuden ja konnuuden olemusta ja omaa suhdettaan erilaisiin sankaruuden ja konnuuden lajeihin.

Sankaruuteen liittyy usein muiden ihailu ja kiinnostus sankarin elämään. Nykypäivänä ihailtava ihminen on usein individualisti, joka uskaltaa rikkoo sääntöjä ja tehdä toisenlaisia elämänvalintoja kuin keskivertoihmiset. On trendikästä olla erilainen, mutta ollakseen oikein ihailtavaa erilaisuuteen pitää yleensä liittyä vielä jonkinlaista lisähohtoa, kuten taloudellista menestystä tai julkisuutta. Narrius voi olla äärettömän lähellä sankaruutta, mutta myös varsin kaukana siitä. Sankarigloorian voi myös helposti menettää, kuten on käynyt monelle suosituille ja menestyneelle urheilijalle. Aivan kaikki ei ole sallittua.

Ihailemisen arvoisiksi sankareiksi voidaan kuitenkin aivan hyvin mieltää myös henkilöitä, joita toiset nimittävät rikollisiksi. Aikanaan Robin Hood ryösti rikkailta ja antoi köyhille, mutta virallisesti hän oli etsintäkuulutettu rikollinen, kuten monet villin lännen sankaritkin. Näyttelyssä on nostettu esille häjyt, salakuljettajat ja huijarit. Häjythän juopottelivat ja rellestivät laista piittaamatta, ja salakuljettajat toivat kieltoain aikaan maahan pirtua, josta sai hyvän hinnan. Heidän elämänsä oli kuitenkin epäilemättä täynnä vaaroja ja jännitystä, eivätkä he alistuneet noudattamaan yhteiskunnan säännöksiä. Toisenlainen rikollinen oli Auervaara, joka esitti hienokäytöksistä ja varakasta herrasmiestä naiselle toisensa jälkeen, kunnes häipyi rahoineen. Unelmien sankari osoittautuikin konnaksi.

Sankaruuden ja rikollisuuden välimaastossa liikkuvat muutamat muutkin näyttelyn hahmoista. Graffitimaalarin töitä voidaan pitää taiteena, mutta myös ilkkivalta ja rikoksenakin, eikä rajaa aina ole helppo vetää. Heikomman suojeleminen on sankarillista, mutta toisinaan vaikkapa eläinten suojeleminen on johtanut rikollisiksi luokiteltuihin tekoihin. Eläimetkään eivät ole vapaita sankaruuden ja konnuuden

aurasta. Susi voi olla toiselle vapaan ja villin luonnon vertauskuva ja toiselle pelättävä ja vihattava peto.

Erääksi näyttelyn sankari-konnapariksi on valittu Väinämöinen ja Louhi. Taiteessa Louhi on usein kuvattu Väinämöisen hurjana vastustajana ja jonkinlaisena hirviönä. Kuitenkin esimerkiksi Arhippa Perttusen Lönnrotille esittämässä samporunnossa Väinämöinen lähtee ilmeisesti silkkää ahneuttaan ryöstämään sampoa naiselta, joka pelasti hänen henkensä. Kuka sitten on tarinan konna: Louhi, Väinämöinen vai Lönnrot?

On helposti ymmärrettävää, että erilaisiin historiallisiin ajanjaksoihin ja poliittiseen kuohuntaan ovat kuuluneet sankarit ja konnat, vieläpä niin, että toisen sankari on ollut toiselle konna. Poliittinen murha voi tulkitsijasta riippuen olla sankariteko tai terrorismia. Talvisodan ja jatkosodan sotasankarit tai vuoden 1918 nais- ja lapsisotilaat voivat herättää tänään hyvin toisenlaisia mielikuvia kuin omana aikanaan. Kun aika kuluu, näkökulmat ja käsitykset muuttuvat, ja sankarit voivat muuttua konniksi ja konnista tulla sankareita. Nykyään sankaruus voi olla myös väkivallasta pidättäytymistä. Sodan aikana tällainen sankaruus tulkittiin pelkuruudeksi ja rintamakarkuruudeksi, josta sai maksaa teloituksella.

Näyttelyssä on rohkeasti nostettu esille myös kristinuskon ja kansanuskon konflikteja piispa Henrikin ja Lallin kohtaamisesta alkaen. Nykypäivän supersankareiden ja uusnoituuden ympäröimässä ihmisessä noitaoikeudenkäynnit herättävät ihmetystä, mutta noituus oli aikanaan vakava asia paitsi syytetyille, myös koko yhteisölle. Noituus on aina ollut monitulkintainen käsite, sillä aikanaan moniin arkipäivän töihin kuului tiettyjä maagisia käytänteitä, joiden ajateltiin olevan tarpeellisia, mutta joita ei varsinaisesti mielletty noituudeksi. Kristinuskon tiukimman tulkinnan mukaan taas kaikenlaisessa taikauksossa oli kysymys pimeyden voimiin turvautumisesta.

Yksi näyttelyn hauskoista oivalluksista on lohikäärmeen arvonmuutos. Eurooppalaisessa perinteessä lohikäärmettä on pidetty paholaisen symbolina ja lohikäärmeiden surmaaminen on ollut ritareille ja pyhimyksille ansiokasta puuhaa. Tänäpäin lohikäärme on kiinnostava fantasiahahmo, ehkä pelottava ja vaarallinenkin, mutta myös ihailtu ja arvostettu. Nykypäivän fantasiaharrastaja ei ehkä näe pyhän Yrjön toiminnassa kovinkaan paljon hyvää.

Näyttelyssä on esillä joitakin erittäin kiinnostavia esineitä, mutta näyttelyn keskeisin anti ei suinkaan ole historiallisissa museoesineissä eikä edes nähtävänä olevissa Lordin asuissa. Esineet, niiden sijoittelu ja näyttelytekstit on tarkoitettu herättämään tunteita ja miellelyhtymiä. Tässä näyttelyssä esitellään katsojille paremminkin mielikuvia kuin konkreettisia tavaroita. Suuri osa näyttelyesineistöstä tulee kiinnostavaksi nimenomaan edustaessaan jotakin aatetta tai ajatusta. Esineet ja niiden rinnastukset saavat katsojan pohdiskelemaan omia käsityksiään sankaruudesta ja konnuudesta.

NÄYTTELYJULKAISUN ARTIKKELEISTA SYVENTÄVÄÄ TIETOA

Näyttelyyn liittyy myös näyttelyjulkaisu, jossa on kattavan näyttelyesittelyn lisäksi kolme kiinnostavaa artikkelia sekä suomeksi että ruotsiksi. Liisa Kanervan artikkeli on

nimeltään ”Sankarin ja konnan esittämisestä – ja vähän sankarittarienkin”. Kanerva kuvailee, miten sankareiden ja konnien eroja on välitetty katsojille eri aikoina erilaisin tehokeinon. Kuvataiteissa sankarit ovat voineet olla atleettisia supersankareita herooisissa asennoissa tai heidät on voitu kuvata muita kookkaampina hahmoina. Naisen osana sankarikuvastossa on useimmiten ollut odottaa miehistä pelastajaa. Aktiivinen naispuolinen sankari on yleensä joko kuvattu hirviönä tai hänen naiseutensa on muuten häivytetty.

Riitta Kormano käsittelee artikkelissaan ”Sankareiden salaisuudet – Wäinö Aaltonen ja Robert Oksa kuvamyytin syntysijoilla” Wäinö Aaltosen Sankari-veistosta. Aaltonen osallistui veistoksen luonnoksella kilpailuun, jossa oli tarkoitus valita veistos Tampereen valkoisten muistomeriksi. Aaltosen nöyrästi polvistunut sotilas ei menestynyt kilpailussa, vaan voittajaksi valittiin patsas, jossa sotilas uhoaa miekka koholla. Myöhemmin Aaltoselta tilattiin kyseinen patsas Savonlinna–Säämingin valkoisten sankarihaudalle. Valmistunut veistos oli muuten aikaisemman luonnoksen mukainen, mutta soturin pää oli erilainen. Uutena pään mallina oli toiminut kuvanveistäjän lanko Aaro Hellaakoski, kun alkuperäisessä luonnoksessa Aaltonen oli käyttänyt tarvitsemansa lihaksikkaan mieshahmon mallina painijaystävästään Robert Oksasta tekemäänsä kokovartalokuvaa. Oksaa taas ei mitenkään voitu julkisesti mainita teoksen mallina, koska hän oli sisällissodassa taistellut punaisten puolella.

Veijo Hietala käsittelee artikkelissaan ”Keitä ne ovat ne sankarit? – Populaarisankari mediakulttuurissa” elokuvan ja kirjallisuuden sankareita. Populaarisankarilla Hietala tarkoittaa Teräsmiehen kaltaista fiktiivistä hahmoa, jonka tuntevat myös ne, joka eivät ole lukeneet *Teräsmies*-sarjakuvia tai nähneet elokuvia. Hietala jakaa populaarisankarit supersankareihin ja hybridisankareihin. Supersankareita ovat hahmot, jotka erottuvat muista poikkeuksellisten kykyjensä ansiosta, kuten huippuälykäs Sherlock Holmes. Hybridisankarit taas ovat sekä taviksia että sankareita, kuten Teräsmies, joka on myös nörttimäinen Clark Kent. Suomalaisena hybridisankarina Hietala näkee Uno Turhapuron, joka on päältäpäin kovinkin tavallinen, mutta tarvittaessa osoittautuu suvereeniksi alalla kuin alalla. Myös näyttelyesineistössä vihjataan tämäntapaiseen sankaruuteen esittelemällä suomalaisten sarjakuvapiirtäjien palkittuja hahmoja, jotka ensi silmäyksellä vaikuttavat taviksilta mutta joista toisinaan löytyy muitakin ulottuvuuksia.

FL Merja Leppälahti työskentelee tutkijana Turun yliopistossa folkloristiikan oppiaineessa.